

В пределах Украины уже известно около 100 памятников, где выявлена пивихинская керамика (около 60 памятников обнаружено автором вследствие разведок), но этот материал не получил до настоящего времени надлежащей интерпретации.

Можно констатировать, что эта культура одна из малоизученных на Украине. Не отработано единого научно-обоснованного взгляда в отношении разных ее проблем: происхождения, этапов развития, взаимосвязей с окружающими культурами. Нет четкой концепции относительной и абсолютной хронологии. Требуется уточнения локализация культуры.

A. V. Lazorenko

THE PIVIKHIAN CULTURE IN THE MIDDLE DNIEPER REGION

The Pivikhian culture is one of the by-way pages of the ancient history of the middle basin of the Dnieper. The bearers of this culture were living in this region in the final stage of the Encolithic Age.

In 1898 in one of the tumuli in the Sushki village in the Zolotonosha district of the Cherkasy region, the ceramics was discovered by E. A. Znosko-Borovsky. Later on, V. N. Danilenko characterized it as typical of Pivikha.

In 1958 on the basis of the earlier collections and the excavations in the tract near the Pivikha mountain, V. N. Danilenko marked out the culture and named it. The Pivikhian ceramics is characterized by many investigators and is separated into a peculiar group by its composition, form, and design.

The culture was investigated to a great extent by O. G. Shaposhnikova, D. Ya. Telegin, N. N. Cherednichenko, N. N. Bondar, V. A. Kruts, and others.

It is already known about 100 sites of the Pivichian culture in Ukraine. The author discovered about 60 sites as a result of prospecting, but these materials have not yet a proper interpretation.

We can state that this culture is insufficiently studied. There is no common scientifically grounded viewpoint on the problems of its origin, stages of evolution, and interconnections with the surrounding cultures. There is no clear conception of relative and absolute chronologies. The localization of the culture needs to be defined more exactly.

Одержано 12.12.99

А. О. Владимиров

ІНСТИТУТИ СИНЕДРІВ В ОЛЬВІЇ ТА ПРОЕДРІВ У ХЕРСОНЕСІ ТАВРІЙСЬКОМУ В РИМСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті розглядаються питання щодо місця й характеру установ синедрів Ольвії та проедрів Херсонеса Таврійського в структурах органів управління в римський період.

У дослідженні історії Ольвії та Херсонеса одне з ключових місць займають проблеми державного устрою цих полісів. Ще в останній чверті XIX століття в працях академіка В. В. Латишева¹ на базі наявних тоді джерел розглядалися питання державно-політичного розвитку Ольвії та Херсонеса в античну епоху. З розширенням джерельної бази з цієї проблематики деякі положення праць В. В. Латишева в наш час були переглянуті та доповнені². Разом з цим, незважаючи на досить значну увагу, приділену цим питанням у вітчизняній історіографії, окремі моменти структури і функціонування полісних установ все ще залишаються висвітленими недостатньо. Зокрема, ольвійським синедрам не надавалося певної уваги, спеціальної праці з цієї проблеми й досі не існує³. Залишається остаточно не вирішеним і питання щодо місця й характеру установи проедрів в полісній системі Херсонеса.

© А. О. ВЛАДИМИРОВ, 2000

При визначенні сутності цих установ дослідниками в основному наводились порівняння з джерел метрополій або близьких до цих полісів міст. Між тим, спільна приналежність Ольвії та Херсонеса до західної частини регіону Північного Причорномор'я і термінологічна подібність виразів *συνεδροι* та *πρόεδροι* дозволяють поставити питання щодо необхідності проведення порівняльного аналізу ольвійських та херсонеських джерел. Це дозволить, на нашу думку, більш чітко окреслити місце й характер установ синедрів Ольвії та проедрів Херсонеса Таврійського в структурі органів управління цих північнопричорноморських міст.

Як відомо, Ольвію було засновано вихідцями з іонійського Мілету, Херсонес — дорійцями з мегарської колонії Гераклеї Понтійської. Переселенці відтворили у регіоні полісні організації, що значною мірою відображали особливості державного ладу їхніх метрополій. Серед чинників, що впливали на формування колоній, важливе значення мали зовнішньополітичні умови. Вхідження Херсонеса, а потім й Ольвії, в орбіту римського впливу дозволяє поставити питання спільних тенденцій державно-політичного розвитку цих полісів. Значною мірою це стосується характеристики державного ладу в даний період.

У вітчизняній літературі довгий час панував введений ще в перших дослідженнях термін «аристократизація» стосовно характеристики державного ладу Ольвії та Херсонеса у римський період. Під цим терміном розумілася можливість для аристократичних родів концентрувати владу в полісі в своїх руках⁴. Обмеження правлячої верхівки лише ознаками шляхетності у наш час зазнало справедливої критики. В результаті запропоновано термін «елітаризація»⁵, завдяки змісту якого повніше відображалися процеси суспільно-політичного розвитку полісів. Дійсно, в процесі утворення полісної верхівки ознаки шляхетності та багатства часто перепліталися між собою⁶, а аристократія могла складатися й просто з нуворишів⁷. Елітаризація ж державного апарату визначається зайняттям з року в рік представниками небагатих дуже заможних родів найвищих посад у полісі⁸.

Одним з головних складових елементів структури грецького полісу була Рада. Елітаризація державного апарату мала позначитися на складі та функціях цього органу полісного управління. На нашу думку, одним із проявів елітаризації системи полісного управління в Ольвії та Херсонесі є домінування в складі Ради колегіальних установ синедрів та проедрів, які фактично виконують властиві у демократичних полісах Раді пробулевтичні функції.

Як вже зазначалося, терміни *συνεδροι* та *πρόεδροι* мають спільне походження. Обидва звичайно використовувалися у зв'язку з діяльністю Ради: *συνεδρεύω* — засідати у Раді, *πρόεδρεύω* — головувати у Раді. Терміном *συνεδροι* у багатьох грецьких містах позначалися булевти або члени рад союзів міст. Останні часто носили назву *ὀ συνέδριον*. У цьому зв'язку пригадуються звернення Філіпа Македонського до синедрів і дамургів пелопоннеських міст⁹, та відомості арголійських синедріон у Павсанія¹⁰. В Анданії синедрами називалися члени місцевої Ради¹¹. У IV ст. до н. е. функціонує синедріон афінського союзу, який співвідносить свою пробулевтичну діяльність з афінською буле¹². Отже, в усіх випадках синедри отожднювалися з членами Ради або її частиною. Терміном *πρόεδροι* звичайно позначалися голови Ради. В Афінах проедри обиралися по одному від кожної філи і по черзі головували на засіданнях Народних Зборів¹³. В Ефесі та Самофракії проедри виконували пробулевтичні функції. Отже, термін *πρόεδροι* застосовувався для позначення членів Ради, які обиралися з числа булевтів і головували на засіданнях.

У зв'язку з вищевикладеним, необхідно зазначити, що функції синедрів та проедрів, як і інших магістратів, у різних полісах могли суттєво відрізнятися, тому при їх розгляді в Ольвії та Херсонесі головну увагу варто приділити передусім місцевим джерелам.

Ольвійські епіграфічні пам'ятки з відомостями про синедрів представлені п'ятьма написами. Найдавніший з них¹⁴ датується серединою III ст. до н. е., переважна ж більшість пам'яток¹⁵ належить до II—III ст. н. е. Джерела римського періоду зі згадками синедрів реконструюються за єдиною формулою *εἰσπηρσαμένων τῶν συνέδρων*¹⁶, тоді як у доримський період використовується формула *οἱ συνέδροι εἴπων*¹⁷. Якщо за останньою формулою декрети пропонуються ще й іншими магістратами, то за формулою римського періоду, крім синедрів, лише громадянами особисто. Наведені формули відображають різні ступені процедури прийняття документа в грецькому полісі. Спочатку ейсегети (*οἱ εἰσπηρσαμένοι*),

тобто автори проекту, вносили його до Ради. Остання, після попереднього обговорення на своєму засіданні, виносила цей проект на екклесію. На Народних Зборах проект декрету доповідали вже не автори, а посадові особи або інші громадяни (οἱ εἰπόντες). У випадку, коли автори проекту не вказуються у декреті, ними слід вважати οἱ εἰπόντες¹⁸. Подібна процедура в принципі відповідає пробулеветичній практиці у полісі з демократичним державним ладом, де синедри є постійною робочою комісією.

Необхідність існування в складі ольвійської Ради спеціальної комісії для розгляду поточних справ обґрунтовувалася ще до опублікування джерел з відомостями про синедрів. На підтвердження цієї думки наводився приклад пританів¹⁹ у Мілеті. Притани існували також і в Афінах, де виконували функції чергових по буле, тобто завідували поточними справами, готували пропозиції для внесення їх на засідання Ради, скликали збори Ради та вели їх²⁰. Існування пританів на рубежі IV—III ст. до н. е. фіксується і в Херсонесі, де вони, напевно, мали подібні функції²¹. Під час публікації першого ольвійського декрету зі згадкою синедрів²² їм надавалися місце й функції пританів. Синедри, таким чином, ставляться серед магистратів, що вносять пропозиції щодо вшанування на затвердження Народних Зборів у римський період²³.

Видання найдавнішого свідчення щодо існування синедрів дозволило розширити хронологічні межі існування цієї установи до середини III ст. до н. е. Цим спростовується вірогідна можливість її виникнення в результаті римського впливу. У сучасній науковій літературі визначення синедрів як колегіальної установи з пробулеветичними функціями зазнає лише незначних корегувань. Припускається, зокрема, що з III ст. до н. е. синедри разом з іншими комісіями вносять пропозиції з почесних декретів, тоді як особисто громадяни – з простих²⁴.

Між тим, аналіз ольвійських декретів з відомостями про синедрів дозволяє в основних рисах скласти уявлення про характер цієї установи. В декретах римського періоду οἱ εἰσηγησάμενοι, серед яких були і синедри, згадуються разом з ἐκκλησία λαῶντων, тобто «загальнонародними зборами». Вважалося, що термін λαῶντων не більше, ніж звичайне оформлення пишності заголовка²⁵, яке не несе в собі ніякого іншого навантаження. На нашу думку, термін λαῶντων свідчить про особливий загальнополісний урочистий характер вшанування, коли безпосередньо на Народних Зборах проект урочисто вноситься, потім, також урочисто, пропонується на затвердження вищими посадовими особами, або найбільш шанованими громадянами. Вірогідно, що урочистістю процедури вшанування передбачалося внесення пропозиції синедрами як найбільш шанованими членами Ради. Саме тому визначення синедрів лише як постійної (або тимчасової) комісії Ради з функціями роботи доповіді з урочистих декретів не зовсім чітко відображає сутність цієї установи.

Характер державного ладу в тому чи іншому полісі накладає свій відбиток на функціонування органів управління. Саме тому, залежно від державного ладу, в кожному окремому полісі одні й ті самі посади можуть мати широке чи вузьке коло своєї діяльності²⁶. Арістотель дає класичне визначення буле для демократичного полісу як установи, функції якої полягають у попередньому розгляді проектів, «... що поступають на розгляд Народних Зборів, щоб останні не витрачали на їх обговорення дуже багато часу. Але, якщо цю посаду займає невелика кількість осіб, то це — риса олігархії»²⁷. В Ольвії, пробулеветична функція, тобто попередній розгляд законопроектів і винесення їх на засідання Народних Зборів, фактично виконується не Радою, а її спеціальною комісією — синедрами. Сама Рада при цьому може і не втрачати ознак демократичного забарвлення, але її характер вже відображає зміни у соціальній структурі полісу. Концентрація пробулеветичних функцій в руках частини членів буле є одним із проявів елітаризації державного апарату полісу в римський період.

Протягом цього ж періоду у Херсонесі зафіксоване існування інституту проедрів, які згадуються виключно у документах римського періоду. За формулою προεδροι Χερσονεσεστων των πολι των Ταυρικαι ειλαν починається більшість відомих херсонеських декретів цього часу²⁸. Формула вказує на пробулеветичну функцію проедрів, значення цієї інституції зазначається їх місцем у першому рядку декретів.

У сучасній історіографії не існує усталеного погляду на місце інституту про-

едрів в системі органів управління Херсонеса. Більшість дослідників вбачає у проедрах колегіальне утворення у складі Ради, що з'явилося після реформи херсонеського конституційного ладу. Суттєво розбігаються погляди щодо того, чиє місце зайняли проедри в результаті реформи. Найдовше панувала думка, що проедри з'явилися у складі Ради замість есимнетів²⁹. Пізніше було висловлено думку, що функції підготовки рішень було у римський період перейшли до проедрів від номофілаків, у компетенції яких залишилися лише фізичне збереження декретів³⁰. На розвиток цього погляду було зроблено спробу визначити проедрів як адміністративну частину Ради, наділену правами законодавчої ініціативи. Обов'язки проедрів при цьому могли б полягати в обговоренні питань про права громадянства, проксенії та шанування громадян за заслуги перед державою, що, звичайно, випливає зі стандартних формул та змісту декретів. Есимнети джерел доримського періоду повинні були входити до чергової частини було³¹.

Дослідники, які вважали проедрів частиною членів Ради, логічно визначали їх як голів було. До цього висновку підштовхував як сам термін, так і місце проедрів у першому рядку херсонеських декретів. Впевненість у визначенні проедрів як голів Ради³² було висловлено ще у перших коментарях³³ до херсонеських написів, залишається воно актуальним і сьогодні. Крім того, існує думка, що кількість проедрів становила дванадцять осіб, кожна з яких головувала у Раді протягом місяця³⁴. Проте існує зовсім протилежний погляд на місце проедрів у системі полісних органів влади. Проедри представляються як колегія магістратів з повноваженнями вносити проекти постанов на розгляд Ради та Народних Зборів. Мотивування цієї тези полягає у тому, що у декретах проедри та було ніби-то протиставляються одне одному та неможливістю збереження Радою пробулевтичних функцій в умовах аристократизації державного устрою Херсонеса³⁵. Таким чином, проедри виводяться зі складу Ради та включаються до системи магістратів.

Отже, погляди істориків на визначення місця проедрів можна умовно розподілити на дві великі групи. Перші вважають, що проедри виконували суто технічні функції, як то: головування на засіданнях Ради, підготовка рішень до цих засідань. Інші вбачають у проедрах вищих магістратів та голів Ради.

Слід зазначити, що при визначенні місця проедрів в полісній структурі Херсонеса кожен з дослідників користувався власною, не завжди переконливою аргументацією. Розбіжності поглядів, деякою мірою, сприяв й однотипний характер згадок проедрів у джерелах.

У зв'язку з вищезазначеним видається доцільним звернутися до однієї з найбільш інформативних пам'яток перших століть н. е. — херсонеського декрету на честь Тіта Аврелія Кальпурніана Аполлоніда³⁶. У декреті «А» римлянин проголошується громадянином, булевтом і проедром³⁷ та включається до складу перших громадян міста (οἱ πρῶτοι). Видавці документа вважають, що надані Тіту Аврелію Кальпурніану Аполлоніду привілеї не більш ніж данина традиційної ввічливості щодо особи, яка вшановується. Якість публікації та інтерпретації документа зазнали ґрунтовної критики³⁸. Зокрема, суттєві розбіжності викликав фрагмент декрету βουλευτῶν τε ἔμμεν αὐτόν καὶ σύνψαφον τοῖς ἀρχαῖων Χερσον[α]σιτῶν προέδροις. Видавці відносять ἀρχαῖων до Χερσον[α]σιτῶν, вбачаючи у цьому виразі вказівку на «перших херсонеситів» — нащадків перших колоністів. Οἱ πρῶτοι інтерпретується у більш широкому розумінні, як елітарний прошарок, що складався з представників спадкової та нової знаті³⁹. Якщо йти далі, то впливатиме, що проедри обиралися лише з числа нащадків першопоселенців. Представники цих нащадків посідали, на погляд видавців, місця у першому з трьох рядів списку τῶν σφραγισσάμενων херсонеських декретів II ст. н. е. Нова знать при цьому посідала другий ряд⁴⁰. На жаль, видавцем не вдалося переконливо пояснити випадки присутності членів з одним і тим самим прізвищем у різних рядах одночасно⁴¹.

Інше розуміння виразу τοῖς ἀρχαῖων Χερσον[α]σιτῶν προέδροις запропоновано Ю. Г. Виноградовим. Цей дослідник відносить ἀρχαῖων до προέδροις, вбачаючи у посиланні на прадавність існування інституту проедрів у Херсонесі зазначення важливості цієї посади для херсонесців, що додає свій елемент до пишності церемонії вшанування. Прерогативи проедрів, таким чином, простягаються на весь демос, а не тільки на «нащадків перших херсонеситів». Таким чином, οἱ πρῶτοι з декрету — еліта знатних прізвищ⁴²; «нащадки ж перших херсонеситів» — не більше ніж помилка видавців⁴³. Дослідник визначає проедрів як вищих магістратів

з функціями голів Ради. Як аргумент на підтвердження цього погляду ним наводиться приклад з відомого йому танаїського декрету I—III ст. н. е., де згадуються *πρόεδροι βουλή*⁴⁴. Важливу особливість терміна *πρόεδροι* відзначено Е. І. Соломоник. Крім головування у Раді, цей термін міг означати можливість займати місця в перших рядах театру⁴⁵.

Разом з тим, суттєві доповнення до вищевикладених поглядів дає аналіз декрету на честь Демократа, сина Аристогена⁴⁶, та співставлення херсонеських джерел з ольвійськими. У зазначеному херсонеському декреті трапляється подібна до декретів зі згадками ольвійських синедрів формула *πρόεδρος [μὲν εἰσηγησάμενων ἐνδόξως*. Термін *ὁ εἰσηγησάμενος* трапляється у херсонеських декретах тільки у цьому документі, і тільки у зв'язку з *πρόεδροι*. Демократ, виконуючи обов'язки *πρόεδρα*, був одночасно й *εἰσεγετομ* декретів. Виходячи з того, що проекти декретів виносяться на еклесію вже всіма *πρόεδροι*, то свою доповідь Демократ робив саме на засіданні *πρόεδρι*. Формули херсонеських декретів не містять відомостей про можливість для інших колегій або осіб бути *εἰσεγετομ* декретів. Залишається лише зробити висновок щодо поєднання *πρόεδροι* функцій *οἱ εἰσηγησάμενοι* та *οἱ εἰπόντες*. Таким чином, проект декрету спочатку обговорювався на засіданні *πρόεδρι*, які вже потім виносили його на еклесію. Доповідь на еклесії, вірогідно, робить один із *πρόεδρι*. У порівнянні з пробулевтичною процедурою в Ольвії, у Херсонесі шлях документа від проекту декрету до його затвердження значно довший і менш демократичний.

Складність пробулевтичної процедури у Херсонесі співвідноситься з характером державного ладу полісу і залежними від нього функціями полісних установ, в тому числі й *πρόεδρι*. Як уже зазначалося, у перших століттях н. е. відбувається елітаризація державного ладу Херсонеса. Одним із проявів цього процесу стає ускладнення пробулевтичної процедури. Відмічено, тут уже з II ст. до н. е. прості громадяни позбавляються права вносити пропозиції щодо вшанування⁴⁷. З цього робиться висновок про прискорені темпи елітаризації державного апарату Херсонеса. Разом з цим, існує погляд, що кінець III ст. до н. е. став перехідним у розумінні посилення аристократизації державного ладу, яка полягала у висуванні на перший план у полісі заможних та шляхетних родів⁴⁸. Так як інакше, але у римський період в структурі херсонеського суспільства існує прошарок елітних прізвищ. *Οἱ πρότοι* з декрету на честь Тита Аврелія Кальпурніана Аполлоніда є епіграфічним свідомством існування їх у Херсонесі в римський період. До складу херсонеської буле за умови елітаризації державного управління полісу повинні були входити представники саме таких прізвищ. До них же і належали *πρόεδροι* як голови буле. Монопольне право *πρόεδρι* на винесення проектів декретів на еклесію свідчить про елітарний характер цієї установи. Таким чином, у Херсонесі, як і в Ольвії, елітаризація державного апарату полісу позначається ускладненням процедури подання та затвердження декретів, монополізацією цих функцій представниками елітарних родин.

Отже, при визначенні місця й характеру інституцій синедрів в Ольвії та *πρόεδρι* у Херсонесі, можна відзначити таке. Як в Ольвії, так і в Херсонесі, в умовах аристократизації державного ладу, в перших століттях н. е. відбувається елітаризація полісного управління. Цей процес характеризується формуванням в соціальній структурі полісів прошарку елітних прізвищ, представники яких посідають ключові посади у полісному управлінні. Разом з цим, відбуваються зміни у характері буле, які виражаються у домінуванні частини членів Ради об'єднаних у колегіальні установи синедрів в Ольвії та *πρόεδρι* у Херсонесі. Аналіз джерел дозволив виявити подібність функцій цих установ, які полягали у попередньому обговоренні проектів декретів і винесенні їх на затвердження Народними Зборами. Процедура затвердження декретів у Херсонесі, на відміну від Ольвії, відрізняється більшою складністю, концентрація пробулевтичних функцій у *πρόεδρι* сильніша порівняно з синедрами. Подібність функцій синедрів та *πρόεδρι* визначена схожістю того місця, яке ці установи займають у структурах органів полісного управління своїх міст. Беручи на себе пробулевтичні функції Ради, синедри в Ольвії та *πρόεδροι* у Херсонесі фактично стають верхівкою буле. Домінування частини членів Ради над її основним складом, виконання цієї частиною притаманних Раді пробулевтичних функцій свідчить про елітарний характер цієї верхівки.

Таким чином, одним із елементів структури полісного управління Ольвії та

Херсонеса в римський період є функціонування у складі буле колегіальних установ, які, складаючись із представників полісної верхівки, фактично виконують пробу-левтичні функції Ради.

¹ *Латышев В. В.* Эпиграфические данные о государственном устройстве Херсонеса Таврического.— СПб., 1884; *Латышев В. В.* Исследования об истории и государственном строе города Ольвии.— СПб., 1887.

² *Виноградов Ю. Г.* Политическая история Ольвийского полиса VII—I вв. до н. э.— М., 1989; *Кадеев В. И.* К вопросу о составе херсонесского совета (ἡ βουλὴ) в первые века н. э. // ВДИ.— 1971.— № 3; *Кадеев В. И.* Про державний лад Херсонеса в перших століттях н. е. // УГЖ.— 1971.— № 9.— С. 26; *Кадеев В. И.* Херсонес Таврический в первые века н. э.— Харків, 1981; *Пальцева Л. А.* О должностных лицах херсонесского совета в первые века н. е. // ВДИ.— 1977; *Новицкая Н. И.* Государственное устройство Херсонеса Таврического в античности.— Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.— Екатеринбург, 1992.

³ *Виноградов Ю. Г.* (Политическая история...— С. 217) зазначає, що він готує до друку спеціальне дослідження з ольвійських синедрів.

⁴ *Латышев В. В.* Исследования...— С. 216.

⁵ *Виноградов Ю. Г.* Политическая история ...— С. 219.

⁶ *Arist., Pol., IV, VI, 2.*

⁷ *Виноградов Ю. Г.* Политическая история ...— С. 219.

⁸ Там же ...— С. 220.

⁹ *Dem., pro Ctesiph., 157.*

¹⁰ *Paus., VII, 23, 1.*

¹¹ *Жебелев С. А.* АХАЙКА. В области древностей провинции Ахайи.— СПб., 1909.— С. 356.

¹² *De Laix R. A.* Probouleusis at Athens.— LA., 1976.— P. 142.

¹³ *Arist., Ath. Pol., II, 44, 2.*

¹⁴ НО № 28.

¹⁵ IOSPE, I², № № 43, 44, 47, НО № 47.

¹⁶ IOSPE, I², № 43.

¹⁷ НО 28.

¹⁸ *Латышев В. В.* Исследования...— С. 254.

¹⁹ Там же.— С. 228.

²⁰ *Arist., Ath. Pol., II, 44.*

²¹ *Виноградов Ю. Г.* Дорийские филы в Херсонесе Таврическом // ВДИ.— 1993.— № 4.— С. 65.

²² *Латышев В. В.* Эпиграфические новости из южной России // ИАК.— Вып. 14.— 1905.— № 1.

²³ ИАК.— Вып. 14.— 1905.— С. 96; IOSPE, I², comm. ad. № 43.

²⁴ *Виноградов Ю. Г.* Политическая история...— С. 223.

²⁵ *Латышев В. В.* Исследования...— С. 234.

²⁶ *Arist., Pol., IV, XII, 7.*

²⁷ *Arist., Pol., IV, XII, 8.*

²⁸ IOSPE, I², № № [354], 357, 359, 362, 364, [365], 366, 367, [368], 369, [740?]; НЭПХ № 3, 4, 5; *Соломоник Э. И.* Несколько новых надписей Херсонесского музея // ВДИ.— 1978.— № 3.— С. 66—81.— № 9.

²⁹ *Латышев В. В.* Эпиграфические данные...— С. 22.

³⁰ *Новикова Р. А.* Симнамоны и номофилаки Херсонеса Таврического // ВДИ.— 1961.— № 2.— С. 107; *Соломоник Э. И.* Новые эпиграфические памятники Херсонеса.— К., 1973.— С. 32.

³¹ *Новицкая Н. И.* Государственное устройство...— С. 14.

³² Погляди А. Бека та В. В. Латышева з приводу цього підтримують: *Ростовцев М. И.* Херсонес // Энциклопедический словарь Брокгауза – Эфрона.— С. 164; *Гайдукевич В. Ф.* История античных городов Северного Причерноморья // Античные города Северного Причерноморья.— М.—Л., 1955.— С. 92; *Белов Г. Д.* Херсонес Таврический.— Л., 1948.— С. 136.

³³ SIG., comm. ad. № 2099.

³⁴ *Кадеев В. И.* К вопросу...— С. 129; *Кадеев В. И.* Про державний лад ...— С. 26.

³⁵ *Пальцева Л. А.* О должностных лицах ...— С. 178.

³⁶ *Антонова И. А., Яйленко В. П.* Херсонес, Северное Причерноморье и Маркоманские войны по данным декрета 174 года н. э. в честь Тита Аврелия Кальпурниана Аполлониды // ВДИ.— 1995.— № 4.— С. 58—86.

³⁷ Проголошення проєдром трапляється у фрагментованій херсонеській проксенії перших століть н. е. Див.: IOSPE, I², № 383.

³⁸ *Виноградов Ю. Г.* Новое документальное досье императорской эпохи из Херсонеса // ВДИ.— 1996.— № 1.— С. 48—60.

³⁹ *Антонова И. А., Яйленко В. П.* Указ. соч.— С. 85.

⁴⁰ Там же.— С. 84.

⁴¹ Там же.— С. 85.— Прим. 61.

⁴² *Виноградов Ю. Г.* Новое...— С. 59.

⁴³ Там же.— С. 51.

⁴⁴ Там же.— Прим. 29.

⁴⁵ *Соломоник Э. И.* Новые эпиграфические памятники...— С. 34.

⁴⁶ IOSPE, I², № 425.

⁴⁷ *Виноградов Ю. Г.* Политическая история ...— С. 225.

⁴⁸ *Новикова Р. А.* Указ. соч.— С. 107.

А. А. Владимиров

ИНСТИТУТЫ СИНЕДРОВ В ОЛЬВИИ И ПРОЕДРОВ В ХЕРСОНЕСЕ ТАВРИЧЕСКОМ В РИМСКИЙ ПЕРИОД

В статье определяется место и характер институтов синедров в Ольвии и проэдров в Херсонесе Таврическом в римский период.

Автор приходит к выводу, что под влиянием сходных процессов развития региона Северного Причерноморья одним из проявлений элитаризации государственного аппарата Ольвии и Херсонеса в римский период является доминирование в составах Советов этих городов коллегиальных органов синедров и проэдров. Эти органы состояли из представителей прослойки элитных фамилий полисов. Синедры в Ольвии и проэдры в Херсонесе Таврическом фактически перенимают на себя пробулевтические функции советов.

INSTITUTIONS OF SUNEDROI IN OLBIA AND PROEDROI IN CHERSONESSUS
TAURICA IN THE ROMAN PERIOD

The place and the character of the institutions of sunedroi in Olbia and proedroi in Chersonessus Taurica are determined in the article.

The author comes to the conclusion that under the influence of analogous processes in the Northern Black Sea region the domination of the collective bodies of sunedroi and proedroi in the Councils of Olbia and Chersonessus Taurica was one of displays of elitization of the state machinery of these states in the Roman period. These bodies consisted of the representatives of the elite families section of the poleis. Sunedroi in Olbia and proedroi in Chersonessus Taurica factually take on themselves the probouleutic functions of the Councils.

Одержано 15.01.99

I. С. Піоро

**КРИМСЬКІ ГОТИ В СВІТЛІ ІСТОРИКО-
АРХЕОЛОГІЧНИХ ТА ЕТНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

На підставі вивчення старожитностей Південного та Південно-Західного Криму і матеріалів із могильників Центральної та Південно-Східної Європи, підтверджуються та конкретизуються дані писемних джерел про проникнення та тривале перебування готів на півострові. Використання широкого кола різноманітних джерел, минулих та сучасних етнологічних досліджень дозволяє відтворити історію кримських готів та їх нащадків до нового часу.

Проблема проникнення та тривалого перебування готів у Криму розроблялась дослідниками різних поколінь. Її розв'язанню присвячували свої праці такі відомі в минулому вчені, як: Ф. Брун¹, В. Томашек², Ю. Кулаковський³, А. Васильєв⁴ та ін. Проте їхні дослідження будувалися переважно на писемних джерелах. Археологічні ще не достатньо були вивчені. Питання, поставлені в науці в радянські часи, продовжували активно розроблятися представниками ленінградської (петербурзької) школи⁵. Натомість, в 60—70-х рр. кримські археологи висунули свою гіпотезу щодо локалізації Готії лише на вузькій смузі Південного берега Криму⁶. Разом з тим, наступні покоління дослідників повністю присядали до поглядів, що були висловлені ще наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. й аргументувалися петербурзькими вченими, тим більше, що в останні десятиліття накопичено величезний археологічний матеріал, який дозволив усебічно конкретизувати дані писемних джерел⁷. Безперечно, слід згадати також усі праці археологів, в яких представлені відомості про пам'ятки та окремі знахідки черняхівської культури в Криму⁸ й аргументоване їх поширення на півострові⁹.

Вивчення історії кримських готів неможливе без розгляду етнічних процесів, що проходили в Європі в I тис. н. е. Просування на південь унаслідок перенаселення великої кількості германських племен охоплювало й територію сучасної України. Повідомлення про ці події збереглися у творах стародавніх авторів. Найбільше їх про готів, які ще в першій половині III ст. досягли Причорномор'я (Jordan. Get., 28, 38—42; Stephan. Byz., 212, 8) й, оселившись тут, очолили великий різноетнічний союз племен, що досяг найбільшої могутності за короля Германаріха, включивши «всі